

Uloga pravopisnih priručnika u standardizaciji pravogovornoga plana

Matešić, Mihaela; Ramadanović, Ermina

Source / Izvornik: **Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2017, 43, 107 - 123**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:231437>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

UDK 811.163.42'35

811.163.42'34

Prethodno priopćenje

Rukopis primljen 27. III. 2017.

Prihvaćen za tisak 15. V. 2017.

Mihaela Matešić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Sveučilišna avenija 4, HR-51000 Rijeka
mmatesic@ffri.hr

Ermina Ramadanović

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb
eramadan@ihjj.hr

ULOGA PRAVOPISNIH PRIRUČNIKA U STANDARDIZACIJI PRAVOGOVORNOGA PLANA: STARA METODOLOŠKA PITANJA I NOVI IZAZOVI

Svi suvremeni hrvatski pravopisi razmatraju semantički pomak zbog kojega se razlikuju prijedložno-padežni izrazi i prilozi odnosno prijedlozi tvoreni od tih izraza. Na pravogovornome planu norma propisuje jednak naglasni ostvaraj i za prijedložno-padežne izraze i za priloge odnosno prijedloge tvorene od njih. Kako su prijedložno-padežni izrazi po svojem naglasnome ustroju naglasne cjeline sastavljene od proklitike i toničke riječi, normom je predviđeno da se u njima provodi oslabljeno ili neoslabljeno pomicanje naglasaka ako je tonička riječ naglašena kratkosilaznim naglaskom. Uzus se opire tome pravilu i govornici pokazuju tendenciju nepomicanja naglasaka u proklizi. Iako je tako, govornici ipak vrše akcenatske pomake kada se radi o priložima i prijedlozima tvorenima od prijedložno-padežnih izraza, ali to čine na način suprotan normi: naglasak pomiču ne samo kad imenica nosi silazni naglasak nego i kad je na njoj uzlazni naglasak. U radu se zaključuje da su takvi naglasni pomaci potaknuti semantičkim razlozima. Budući da su se na pravopisnome planu oblikovali pravopisni minimalni parovi koje čine prijedložno-padežni izraz i prijedlog odnosno prilog tvoren od njega, pravopisni je plan u takvim slučajevima postao razlikovniji u komunikaciji od pravogovornoga plana. Drugim riječima, semantički je doprinos pravopisnih pravila u komunikaciji veći od mogućnosti koje predviđa pravogovorna norma. Pravopisna mogućnost razlikovanja prenesena je stoga i na pravogovorni plan, a izbor izgovora koji se suprotstavlja normi funkcionalan je jer je njime učvršćena semantička razlika između dviju jezičnih jedinica.

1. Uvod

Pravopisni je plan stjecište svih jezičnih razina, posebnom metodologijom pretočenih u zapis. Takva se metodologija naziva pravopisnom i uobičajeno je određena općim i posebnim načelima. Dok se za svaku jezičnu razinu razvijaju i primjenjuju posebna, odgovarajuća pravopisna načela, među općim se načelima kroz čitavo 20. stoljeće pa sve do danas najčešće ističu načelo jednoznačnosti i dosljednosti pravopisnih pravila, a ponekad i načelo neprekoračivanja pravopisnih ingerencija. Čitavu spomenutu metodološku raščlambu natkriljuje međutim još jedno načelo, koje proizlazi iz prirode ljudskoga jezika, a to je načelo prvenstva pravogovora nad pravopisom. Pravopis ne bi trebao biti nadređen govoru i izgovoru, već bi za normiranje na pravopisnome planu polazište trebao biti govor, štoviše pravogovor. U ovome nas radu zanima može li se dakle reći da pravopis ne utječe na pravogovor. Pritom ovdje ostavljamo po strani situacije nevješta iščitavanja pravopisnih rješenja, što također može rezultirati pogrešnim zaključivanjem o pravogovornoj normi. Suprotno tome, bavit ćemo se rasvjetljivanjem staroga i dobro poznatoga metodološkog pitanja pisanja riječi sastavljeno i nesastavljeno, na primjerima prijedložno-padežnih izraza te složenih priloga i prijedloga, kako bismo razmotrili je li ono utjecalo na određene novije pojave na naglasnoj razini u suvremenih hrvatskih govornika.

2. Određenje općega karaktera pravopisa

Bogata povijest hrvatskih pravopisnih priručnika u suvremenome smislu, na početku koje stoji *Hrvatski pravopis* Ivana Broza, „prvi u nizu pravopisnih priručnika kojima je izgrađivana novija fonološko-morfonološka pravopisna norma” (Badurina 2002: 67), pruža ne samo mogućnost praćenja smjerova u kojima su se rješavala pitanja pravopisnih pravila u hrvatskome standardnom jeziku nego i razmatranja razvitka metodoloških postavki ugrađivanih u hrvatske pravopisne knjige. U jezikoslovnoj kroatistici od prvih se spominjanja pravopisne metodologije ona povezuje s primjenom morfonološkoga i fonološkoga pravopisnog načela kao najvažnijim i glavnim pitanjem koje određuje tip pravopisa do te mjere da proizlazi kako je riječ o sržnome i ishodišnome metodološkom pitanju, na kojem bi, posljedično, počivala ukupna metodologija primijenjena u određenoj pravopisnoj normi ili konkretnoj knjizi. Drugim riječima, iako su ta načela samo dio ukupnosti pravopisnih načela i sama opisuju tek metodološki pristup zapisivanju morfoloških riječi te ne mogu pružiti odgovore na većinu drugih metodoloških pitanja (ni onih na istoj razini – razini riječi, kao što su naprimjer pravila o zapisivanju fonetskih riječi ili pravila o pisa-

nju leksika stranoga podrijetla – a kamoli onih vezanih uz primjerice interpunkcijska pravila) njihova je uloga u opisu pravopisne metodologije dominantna i u znanstvenim raspravama, ali i u svijesti članova jezične zajednice¹. Razloge prevladavanju upravo takva pojednostavnjena pogleda na pravopisnu metodologiju treba tražiti u nastojanju da se opiše koji je odnos pravopisnoga plana prema pravogovoru odabran u metodološkome pristupu određenoj pravopisnoj normi. Drugim riječima, u srži opisa pravopisne metodologije nalazi se odnos pravopisa prema pravogovoru. Opći se karakter pravopisa dakle određuje s obzirom na njegov odnos prema pravogovornome planu jezika za koji je pravopis sastavljen.

3. Pravogovorne teme u pravopisima

U razmatranju povezanosti pravopisnih tema s pravogovornim planom moguće je razlikovati: 1) potpuno nepravogovorne teme u pravopisu (pisanje velikoga i maloga početnog slova, pisanje stranih vlastitih imena osoba iz jezika u kojima se rabi latinica i druga pisma, kraćenje riječi), 2) izrazito pravogovorne teme one su u kojima se u pravopisnome pravilu mora upozoriti na izgovor (npr. distribucija fonološkoga i morfonološkoga pravopisnog načela, pisanje futura I. glagola na infinitivni -ti u poretku kada pomoćni glagol *htjeti* slijedi punoznačni glagolski oblik, pisanje brojeva od *jedanaest* do *devetnaest*), 3) implicitno pravogovorne teme one su u kojima se pravopisnim propisom podržava i održava ortoepska razlika kao da ona postoji (implicitnost se ogleda i u samom izboru takvih tema odnosno njihovu uvrštavanju u pravopisna poglavlja – npr. u svim hrvatskim pravopisima postoji poglavlje o pisanju /č/ i /ć/, /ž/ i /ž²/, alternacija *ije* i *je*, a ne i o pisanju /a/ i /u/) i naposljetku 4) rubno pravogovornim temama moguće je smatrati one u kojima pravogovorna strana nije motivirala način zapisivanja, no postoji pretpostavka da je izgovorna nesigurnost, naglasno kolebanje ili naglasna inovacija u govornika izazvana upravo izborom i primjenom određenoga pravopisnog rješenja – takva je tema pisanje riječi sastavljeno i nesastavljeno, koju potanje ovdje analiziramo.

¹ U percepciji pravopisnih načela u najširoj jezičnoj zajednici zamjetno je naime izdvajanje upravo tih načela, eventualno s generacijski uvjetovanim izborom starije terminologije: *etimološki* i *fonetski*, odnosno također dobro zastupljenim simboličkim opisnim izrazima „*po izgovoru*” i „*ne po izgovoru*”.

² O potiranju artikulacijske razlike između /č/ i /ć/ te /ž/ i /ž²/ v. npr. Škarić 2000, Pranjković 2010. Da je na djelu utrućte te razlike, potvrđuje već i činjenica da se u pravopise uvrštavaju poglavlja o pisanju grafema za te foneme. Dodatno, ako se pravopisno bilježi dakle razlika koju izgovorna praksa ne odražava, moglo bi se zaključiti da je u suvremenome hrvatskom pravopisu zastupljeno historijsko/tradicionalno pravopisno načelo (o čemu više u Matešić 2014).

4. Pravopisni pristupi pisanju riječi sastavljeno i nesastavljeno te odnos pravopisnih pravila prema pravogovornome planu

U literaturi se obično spominju četiri načela za identifikaciju riječi – jezične jedinice veće od morfema, ali manje od skupine (v. Trask 2005: 304–305). Prema ortografskomu načelu riječi su fizički određive jedinice koje nalazimo u pisanome tekstu, tj. riječ je ono što se nalazi između dviju bjelina (v. Škiljan 1980: 105). Riječ napisana s bjelinama na svojem početku i na kraju naziva se ortografskom riječju. Fonetsko načelo (naziva se i fonološkim) ostvaruje se u govoru na način da se granice pojedinih riječi određuju uz pomoć fonetsko-fonoloških sredstava, npr. naglaskom („Niz fonema /o n i m a/ tek je s naglaskom određen kao jedna riječ /onima/ ili kao dvije riječi /on ima/” (Škarić 1991: 316)), stankom i sl., odnosno „Fonološka riječ izgovorena je kao jedna jedinica” (Trask 2005: 304). Ortografsko i fonološko načelo dakle ne uspostavljaju odnos prema značenju riječi, čak ni kao popratnome kriteriju koji bi sudjelovao u identifikaciji riječi. Prema leksičkomu načelu, riječ je onaj zajednički faktor u skupu oblika (morfoloških) koji su samo različiti oblici iste jedinice. Ili, leksem je rječnička riječ, „element koji bi u rječniku mogao imati samostalnu natuknicu” (Trask 2005: 304). Gramatičko (morfosintaktičko) načelo promatra riječ i njezinu funkciju u gramatici. Riječ je gramatička jedinica istoga tipa kao što su to i morfem i rečenica, te se prema hijerarhijskomu modelu analize, rečenice sastoje od riječi, a riječi od morfema (najmanje jednoga). Gramatički oblik riječi ili morfosintaktička riječ „jedan je od nekoliko oblika koje leksički element može imati iz gramatičkih razloga” (Trask 2005: 304).

Problem identifikacije riječi odražava se nužno i na pravopisni plan, i to na pravopisnu temu pisanja riječi sastavljeno i nesastavljeno. Od Kušarove rasprave naovamo na taj se problem u hrvatskim pravopisima primjenjuju ukupno četiri pravopisna načela: semantičko, morfološko, fonološko i leksičko. Kušar normira sastavljeno i nesastavljeno pisanje s pomoću dvaju načela (semantičkog i morfološkog), ali postavlja temelje fonološkomu i leksičkomu pravopisnom načelu. Brozova se pravila zasnivaju na semantičkom i morfološkom (gramatičkom) načelu, a njega u potpunosti nasljeđuje Boranić u svim izdanjima svojega pravopisa (bilo onima koje supotpisuje s Brozom bilo onima kojima je jedini autor). Cipra-Guberina-Krstićev pravopis (1941.) uz semantičko i morfološko uvodi i fonološko načelo, a isto se nasljeđuje i u Cipra-Klaićevu pravopisu iz 1944. godine. Ništa se ne mijenja ni u pravopisu dviju Matica (1960.). U Babić-Finka-Moguševu pravopisu iz 1971. prvi se put uspostavljaju sva četiri pravopisna načela. U Anić-Silićevu pravopisu (1986., 2001.) izostaje fonološko načelo. Babić-Ham-Mogušev pravopis (2005.) ponavlja semantičko,

morfološko i leksičko načelo poput izdanja iz 1971., ali se izostavlja fonološko pravopisno načelo. U Badurina-Marković-Mićanovićevu pravopisu (2007.) uspostavljena su opća pravila koja se temelje na morfološkom i leksičkom načelu, a iz pojedinačnih se pravila iščitava semantičko načelo. Babić-Mogušev pravopis (2010.) ponovno donosi pravila utemeljena na četirima pravopisnim načelima. U HPIHJJ-u (2013) pravila se neposredno temelje na trima jezičnim načelima (semantičko, morfološko i fonološko), a neizravno i na leksičkome³.

Sve u svemu, usporedna raščlamba primjene pravopisnih načela o pisanju riječi sastavljeno i nesastavljeno pokazala je da se opća pravopisna načela hrvatskih pravopisa nisu mnogo mijenjala od Kušara i Broza do danas. Razvidne su međutim promjene konkretnih pravopisnih pravila, a one su bile motivirane općim pravopisnim metodološkim tendencijama, kao što su dosljednost primjene određenoga rješenja ili uklanjanje nefunkcionalnih rješenja pravopisnih pravila. U hrvatskim pravopisima dakle još od 1889. primjenjuju se dva, tri ili četiri pravopisna načela (i njihove kombinacije) za identifikaciju riječi, odnosno za razlikovanje riječi od riječi (ili riječi od neriječi).

5. Odnos naglasnih pomicanja u izgovornoj cjelini i pravopisnih rješenja o pisanju riječi sastavljeno i nesastavljeno

Među spomenutim četirima načelima koja se pojavljuju u hrvatskim pravopisima fonološko (tj. naglasno) načelo smatra se najmanje važnim za identifikaciju riječi. To uglavnom, već u teorijskom dijelu, priznaju i pravopisci ističući da naglasak ne može biti jedinim mjerilom za sastavljeno ili nesastavljeno pisanje⁴. Posebno se to odnosi na pisanje prijedložno-padežnih izraza te priloga i prijedloga koji su nastali popriloženjem odnosno poprjedloženjem prijedložno-padežnih izraza. Upravo se u toj pravopisnoj temi naime događa susret pravopisa i pravogovora na obrnut način od očekivanoga pravogovornog prethođenja pravopisnome planu.

5.1. Normativni pogledi na neoslabljeno i oslabljeno pomicanje naglasaka u izgovornoj cjelini

Prijedložno-padežni izrazi po svojem su naglasnome ustroju zapravo naglasne cjeline koje su sastavljene od proklitike i toničke riječi. Normativni zahtje-

³ Više o tome v. u Ramadanović (2012).

⁴ Kad se govori o naglasku kao identifikacijskome sredstvu za fonološku (ili fonetsku) riječ, misli se na to da je u govornome lancu moguće izdvojiti niz slogova koji svi uspostavljaju sintagmatski odnos prema jednom te istom naglašenom slogu (Škarić 1990: 317).

vi unutar takvih naglasnih cjelina obuhvaćaju i pravila o pomicanju naglasaka ako je tonička riječ naglašena silaznim naglaskom. Taj se pomak može provesti oslabljeno (npr. *bez čaše* [bèščašē], *bez tebe* [bèštebe], *kod kuće* [kòtkućē], *od kuće* [òtkućē], *kod tebe* [kòt:ebe], *do majke* [dòmājkē], *i drugi* [idrugī], *pokraj nas* [pokràjnās] itd.) ili neoslabljeno (*u grad* [ùgrād], *pod vlast* [pòdvlāst], *izvan misli* [izvanmīslī], *od zlata* [òdzlāta], *na srce* [nāsrce], *na polje* [nāpole], *na nebu* [nānebu], *na glavu* [nāglāvu], *na noge* [nānoge], *u kosu* [ükosu] itd.). Dok u takvim strukturama pravopisce zanima je li se dogodio semantički pomak zbog kojega bi se razlikovali prijedložno-padežni izrazi kao npr. *na pamet*, *uz brdo*, *u oči* od priloga *napamet*, *uzbrdo* odnosno prijedloga *uoči*, naglasna je norma jedinstvena – bilo da je riječ o prijedložno-padežnome izrazu bilo da je riječ o prilogu odnosno prijedlogu, naglasni rezultat je jedinstven i glasi samo: [nāpamēt], [ùzbr̩do], [ùoči].

Oba se tipa pomicanja, ponovimo, zbivaju ako je tonička riječ naglašena silaznim naglaskom. Međutim, u suvremenim jezičnim priručnicima priloge i prijedloge tvorene od prijedložno-padežnih izraza kad imenica ima uzlazni naglasak nalazimo zabilježene različito: s dubletnim naglasnim ostvarajima, s nepomaknutim naglaskom (što je očekivano) te s pomaknutim uzlaznim naglaskom (što nije očekivano).

U tablici se prema suvremenim jezičnim priručnicima donosi prikaz naglasnoga stanja odabranih riječi: *nadomak*, *naodmet*, *napreskok*, *napretek*, *naprimjer* i *ususret*.⁵

Tablica 1: Prikaz naglasnoga stanja nekih riječi u suvremenim jezičnim priručnicima

	nadomak	naodmet	napreskok	napretek	naprimjer	ususret	usprkos
Anić (2009)	nađomak	naođmet	naprèskok	naprètek	naprímjer	ùsusret	ùsprkos
HJS (1999)	nādomak i nađomak	naođmet i nāođmet	naprèskok	naprètek	naprímjer	ùsusret	ùsprkos i usprkos
RHJ (2000)	nađomak	naođmet	naprèskok	naprètek	naprímjer	usùsret (ùsusret)	usprkos (ùsprkos)
HJP	nađomak	naođmet	naprèskok	naprètek	naprímjer	ùsusret	ùsprkos
AŠR (2015)	nađomak	X	naprèskok	X	X	ùsusret	ùsprkos
ŠR (2012)	nađomak	naođmet	X	X	X	usùsret	usprkos

⁵ V. Ramadanović (2012).

VRH (2015)	nadòmak	naòdmet	naprèskok	naprètek	naprímjer	ùsusret/ usùsret	ùsprkos/ usprkos
Vukušić i dr. (2007)	nadòmak	naòdmet	naprèskok	naprètek	X	usùsret i ùsusret	ùsprkos, ùsprkos i usprkos

U Anićevu se rječniku (2009.) pronalazi *nadòmak*, *naòdmet*, *naprèskok*, *naprètek*, *naprímjer*, *ùsusret*, *ùsprkos*. U HJS-u (1999) nalazimo dublete *nàdomak* i *nadòmak*, *naòdmet* i *nàodmet*, *ùsprkos* i *usprkos*. Nalazimo međutim i primjere u kojima se uzlazni naglasak ne pomiče na prethodni slog: *naprèskok*, *naprètek*, *naprímjer*, ali i primjer u kojem je uspostavljena natuknica zabilježena samo s pomakom uzlaznoga naglasaka, i to s rezultirajućim kratkosilaznim naglaskom: *ùsusret*. U RHJ-u (2000) svi su primjeri zabilježeni s neprenesenim uzlaznim naglaskom, jedino se uz natuknice *ususret* i *usprkos* u zagradi navode njihove naglasne dublete: *nadòmak*, *naòdmet*, *naprèskok*, *naprètek*, *naprímjer*, *usùsret* (*ùsusret*), *usprkos* (*ùsprkos*). Jednako je i u VRH-u (2015). Na HJP-u nalazimo dvije natuknice koje se pišu dvojako *naprímjer* (način pisanja pored: na primjer), *ùsusret* (način pisanja uz: u susret) te ostale s ovakvim naglascima: *nadòmak*, *naòdmet*, *naprèskok*, *naprètek*, *ùsprkos*. U dvama školskim rječnicima hrvatskoga jezika ne nalazimo sve proučavane primjere, ali to je i očekivano jer ti rječnici imaju ograničen korpus, a time i abecedarij, pa u AŠR-u (2015) nalazimo ove riječi: *nadòmak*, *naprèskok*, *ùsusret*, *ùsprkos*, a u ŠR-u (2012) ove: *nadòmak*, *naòdmet*, *usùsret*, *usprkos*. Valja napomenuti da naglasne dublete u istome priručniku u promatranim primjerima nisu posljedica naglasne dubletnosti osnovne riječi: u VRH-u te u Vukušić i dr. (2007) osnovna je riječ naglašena *sùsret*, a izvedenice su dublete *ùsusret* i *usùsret*, pri čemu je samo potonja očekivana s obzirom na naglasnu normu. U HJS-u osnovna je riječ *dòmak*, a izvedenice dublete *nàdomak* i *nadòmak*⁶. Uz pomak uzlaznoga naglasaka posebno je neobična i pojava promjene kvantitete pri izvođenju, koju sugerira naglasak na osnovnoj riječi zabilježen u RHJ-u dubletno, i to ovako: *sùsret* (*sùsret*). Na temelju toga naglasni rezultat prve od dubleta *usùsret* (*ùsusret*) nije moguće objasniti nijednom poznatom zakonitošću u novoštokavštini (ako se i radi o naknadnome duljenju naglasaka na otvorenome slogu u riječi *sùsret*, nije jasno zašto se takvo duljenje ne bi provelo i u riječi *usùsret*, u kojoj vladaju posve jednake fonološke okolnosti).

⁶ Napominjemo da nije moguće odgovoriti na pitanje jesu li dublete *naòdmet* i *nàodmet* u istome izvoru posljedica dubletnoga naglasnog stanja već i u osnovnoj riječi. U rječniku naime nije naveden primjer *odmet* jer se ne radi o općejezičnome rječniku, nego o rječniku koji je dio jezičnosavjetničkoga priručnika, zbog čega je izbor leksema određen zahtjevima posebne metodologije, koja odgovara toj vrsti priručnika.

Sve u svemu, promatrane riječi u navedenim su priručnicima zabilježene i prema pravilima naglasne norme (onako kako je ta norma opisana u Barić i dr. 1997: 92–93), ali i različito od njih: u slučajevima kad naglasak ne treba pomaknuti na prefiks, sporadično se bilježi njegov pomak, a kao rezultat takva pomaka bilježi se ponekad kratkosilazni, ponekad pak kratkouzlazni naglasak.

Sudeći prema normativnim priručnicima, a gledano u cjelini norme, razvidno je dakle stanovito kolebanje u odluci kako naglasiti pojedini prilog ili prijedlog tvoren od prijedložno-padežnoga izraza. Takvo je stanje tipično upravo za rječničke priručnike, koji su usmjereni na pitanje ne samo leksičke norme nego i uporabe. Donekle drugačije od njih, gramatike su usmjerene na opis sustava te njeguju modelski pristup, tj. cilj im je opisati pravilo. U nedostatku cjelovita ortoepskog priručnika za hrvatski jezik gramatike su, zahvaljujući činjenici da se u njih u novije doba uvrštava i poglavlje o fonologiji (i morfonologiji) poslužile kao izvor podataka o hrvatskome standardnojezičnom naglasnom sustavu. Ipak, i knjiga *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, koja je objavljena kao dio Akademijina projekta Velike hrvatske gramatike (Vukušić i dr. 2007), ne oglašujući se na uporabu, bilježi dubletne ostvaraje te se tako približava rječnicima.

5.2. Tendencija neprovođenja naglasnih pomicanja

Suvremena istraživanja naglasne problematike u hrvatskome standardnom jeziku pokazala su da postoji stanovito neslaganje uzusa s kodificiranom naglasnom normom. Uzus se u tim istraživanjima naziva nizom termina: *uporabna norma* (Brozović 1991, 2007), *prihvaćeni izgovor* (Varošaneć-Škarić 2001), *općeprihvaćeni izgovor* (Varošaneć-Škarić i Vrban-Zrinski 2004), *verificirana norma* (Varošaneć-Škarić 2001), *uporabna stvarnost* (Matešić 2009). Takvim se nazivima nastoji istaknuti da je riječ o uporabi koja je prihvaćena kao opća i stoga neutralna, a ima snagu norme, odnosno funkcionira kao paralelna norma, koju govornici u jezičnoj praksi pretpostavljaju kodificiranoj normi. Uporabom kontrolirani jezični ostvaraji opisuju se također kao *opći svehrvatski prihvaćeni idiom* (Škarić 2002: 116), odnosno *općeprihvaćeni/prihvaćeni hrvatski jezik* (Škarić 2009: 20)⁷ te *niski varijetet hrvatskoga standardnog jezika* (Kalogje-

⁷ Radi jednostavnijega prikaza ovdje se ne dotičemo sheme koju je postavio Škarić (2009: 20) razlikujući s jedne strane *općeprihvaćeni* i *prihvatljivi* hrvatski jezik, a s druge tzv. *klasični* hrvatski jezik. *Klasični* je hrvatski jezik naime nastao jezičnopolitičkim zahvatima, dok su *općeprihvaćeni* i *prihvatljivi* hrvatski jezik posljedica svjesnoga nastojanja govornika da se služe *poželjnim* idiomom koji, prema njihovoj procjeni, najvjernije odražava hrvatski identitet. Pritom *općeprihvaćeni* hrvatski nastaje spontano u komunikaciji, a *prihvaćeni* hrvatski „iz nastojanja nenovoštokavaca da zbog profesionalnih razloga govore što pravilnije u smislu klasične norme i

ra 2009)⁸. Među činjenicama toga *uporabnog* ili *prihvaćenog* varijeteta spominje se i izostanak pomaka naglasaka na proklitiku (Škarić 2009: 123, Kalogjera 2009: 555)⁹. Kako se radi o pojavama koje izravno krše osnovna naglasna pravila kodificirana za hrvatski standard, a uz to su prisutne u ne(novo)štokavskim dijalektima, u jezikoslovnim se raspravama ponekad napominje i to da je neprovođenje naglasnih pomicanja zamijećeno i u samim novoštokavskim govorima (Ivšić 1970: 171, Škarić i dr. 1987: 142, Pranjković 2010 [2001]: 19–20). Podrobnije raščlambe govore i o stupnjevitosti odustajanja od pomaka naglasaka u proklizi. Tako Pavešić (1971: 415) postavlja kao kriterij broj slogova, pa je pomicanje redovito s jednosložnih i dvosložnih riječi i oblika, rijetko s trosložnih, a izostaje s četverosložnih). Barić i dr. (1997: 92) pišu da je izostanak pomaka ne samo moguć već je i češći nego pomak, ali da je ipak obavezan u trima kategorijama (prijedlog + enklitička zamjenica, npr. *zá me, pó te*; niječna čestica *ne* + glagolski oblik, npr. *nè znām, nè vidīm*; prijedlog + I *mnôm: sã mnôm*).¹⁰ U drugim izvorima izrijeком se kaže da se pomicanje na proklitiku s imenica, pridjeva, brojeva, veznika i priloga provodi vrlo rijetko, dok je održivo u izgovornim cjelinama koje čine 1) jednosložni prijedlog i naglašeni oblik lične zamjenice (npr. *nà mene, bèz tebe, òd vās, prèd njīm, zà sebe, iz njē*) te 2) niječna čestica *ne* i neprefigirani glagol, npr. *nè rādīm, nè pītām, nè plačēm* (Delaš 2013: 43). O toj pojavi u „suvremenom naglašavanju” izvješćuju također Vukušić i dr. (2007: 29), a objašnjavaju je tendencijom napuštanja neistoslogovnih naglasnih preinaka¹¹.

iz nastojanja novoštokavskih govornika da usvoje općeprihvaćeni hrvatski govor” (Škarić 2009: 21). Za potrebe raščlambe teme ovoga rada nije potrebno posebno se zadržavati na razlici između *općeprihvaćenoga* i *prihvatljivoga* hrvatskoga jezika jer je izostanak pomaka naglasaka na proklitiku prisutan i u jednome i u drugom (usp. Škarić 2009: 123–124).

⁸ Pojam niskoga i visokoga varijeteta standardnoga jezika Kalogjera (2009) preuzima iz Fergusonove (1959) diglosijske teorije. Iako se izvorno radilo o tumačenju da unutar istoga jezika mogu postojati dva varijeteta za različite funkcije, ta je teorija naišla na mnoge odjeke u sociolingvistici u obliku prilagodbe konkretnim uvjetima u pojedinome jeziku. Primijenivši te termine na hrvatsku sociolingvističku situaciju, Kalogjera je visoki i niski varijetet hrvatskoga standardnog jezika odredio kao konkurentne varijetete: visoki je pritom tipičan za govornike koji su strukom filolozi, a niski za sve ostale obrazovane govornike (2009: 556).

⁹ I prije nego se u radovima jezikoslovaca počelo govoriti o sustavnim odstupanjima uzusa od norme, jezikoslovci se osvrću na javni govor u medijima primjećujući u njemu, između ostaloga, upravo izostanak pomicanja naglasaka na proklitiku (usp. npr. Pranjković 2010 [1978]: 99, Buzina 1987: 157–158). Zanimljivo je da još Brabec, Hraste i Živković u svojoj gramatici u poglavlju o enklitikama i proklitikama napominju: „U književnom se jeziku opaža sklonost da se akcent sve rjeđe prenosi na proklitiku, naročito na višesložne prijedloge i na veznike [...]. Na prijedlog (misli se prefiks, op. M. M. i E. R.) ili negaciju *ne* ispred glagola redovno se prenosi akcent: *pòmisliti, ràzmisliti : m̀isliti* [...]; *nè vidīm : vīdīm*.” (1954: 18, 1963: 21).

¹⁰ U izdanjima gramatike Barić i dr. iz 1979. i 1990. godine nema te napomene.

¹¹ Razlog je tomu što „[...] je i prenošenje naglasaka na prednaglasnicu neistoslogovna preinaka u naglasnoj cjelini kao i ona u granicama samo jedne riječi, npr. *ispòd jasena, k jàsenu*

Iz svega navedenog moguće je zaključiti da norma zagovara naglasna pomicanja, pa čak i onda kada sporadično, u kratkim opaskama priznaje da ona nisu beziznimna. U normativnim priručnicima takve napomene ne daju jasnu sliku o slučajevima izostanka pomicanja, a kategorije u kojima izostaje pomak izdvajaju se prema kriteriju broja slogova naglasnice, vrsti riječi kojoj naglasnica pripada te tipu izgovorne cjeline (s negacijom *ne*, sastavljena od proklitike i enklitike zamjenice). Istraživanja uzusa pak uključila su u raspravu o naglasnim pomicanjima i novije sociolingvističke kategorije kao što su stavovi u jezičnoj zajednici prema naglasnim pomicanjima, odnosno pitanje neutralnosti pomaka naglasaka. Sve u svemu, zaključuje se da je provedba oslabljenoga i neoslabljenoga pomicanja naglasaka u hrvatskome neutralnom standardnom idiomu podosta poljuljana i da se ne provodi u svim predviđenim kategorijama. Jedna od kategorija za koju se pouzdano može reći da naglasna pomicanja u njoj nemaju status neutralnoga standardnojezičnog ostvaraja upravo su prijedložno-padežni izrazi.

5.3. Tendencija provođenja naglasnih pomicanja

Kako je prisutnost naglasnih pomicanja u neutralnoj komunikaciji suvremenim hrvatskim standardnim jezikom u najmanju ruku znatno sužena na uglavnom kombinacije prednaglasnice i zamjenica te prednaglasnice i neprefigiranih glagolskih oblika, ostavljajući izvan pravila sve ostale vrste riječi kad se nađu u proklizi, očekuje se da postoji nesklonost govornika naglasnim pomicanjima u tim uvjetima. Ipak, stanje je ponešto drugačije, što se potvrđuje u naglašavanju priloga i prijedloga tvorenih od prijedložno-padežnih izraza. Umjesto regularnoga izgovora *odjèdnōm, najèdnōm, pokàtkad, odàsvid, dodúšē, naprècac* i sl. govornici su skloni izgovoru s naglasnim pomakom *òdjednom/òdjednom*¹², *nàjednom/nàjednom, pòtkad/pòtkad, òdasvid/òdasvid, dòduše/dòduše*,

[...] Zato je u skladu s tendencijom dokidanja neistoslogovnih preinaka i došlo do izjednačavanja [...] *ispod jāsena, k jāsenu*.” (Vukušić i dr. 2007: 29). Pomicanje naglasaka s glagolskih oblika na negaciju, npr. *nè rādī, nè pjevā, nè djelujē, nè vjerujē, nè imenujē, nè jāmčī, nè počnēm, nè zaspēm, nè opomēnū, nè opsovā* smatraju stabilnim te zaključuju da je tako stoga što se takav pomak zbiva bez neistoslogovnih preinaka u cijeloj paradigmi, odnosno kad takvih preinaka i ima, rubne su zbog svoje niske pojavnosti (npr. 3. l. mn. prez. glagola *pitati*, 2. i 3. l. aorista) (Vukušić i dr. 2007: 29).

¹² Napominjemo da smo se ovdje odlučili za prikaz obaju kratkih naglasaka jer se velik dio govornika suvremenoga hrvatskoga standarda ako i uspije ostvariti fizičku/izgovornu razliku između kratkih naglasaka, ponaša posve ravnodušno prema njihovoj distribuciji, odnosno u takvih se govornika oba fonetska ostvaraja pojavljuju s istom fonološkom vrijednosti. Također, zbog vjernijega prikaza uzusnoga stanja odustajemo od bilježenja zanaglasne dužine, za koju se i u našim istraživanjima pokazalo da je činjenica sustava, a ne i govora (usp. također Silić i Pranjković 2005: 20).

nãprećac/nãprećac iako za taj pomak nema uvjeta (akcentogeni dio izvedenice nosi uzlazni naglasak)¹³. Da u normativnome smislu nema razloga za takav pomak, upozorava i Brabec (1982: 33), pa za kolebanja tipa *izdaleka* – *izdaleka*, *odmalena* – *odmalena*, *uglavnom* – *uglavnom* prednost daje prvoj od navedenih dubleta, u kojoj nema pomaka naglasaka na prefiks (tj. podrijetlom proklitiku). Govornici, koji pokazuju opću tendenciju nepomicanja naglasaka u proklizi i o čemu napomene iznose jezikoslovna djela u cijeloj drugoj polovici 20. stoljeća sve do danas, vrše dakle posve neočekivane akcenatske pomake. Uzroke takvu iznenađujućem jezičnom odabiru bilo bi manje vjerojatno tražiti u prestižnosti ili neutralnosti – sociolingvističkim obilježjima netipičnima za naglasna pomicanja u suvremenome hrvatskom standardnom jeziku. Moglo bi ih se međutim tražiti u nesigurnosti nenovoštokavskih govornika u normirane naglasne ostvaraje, pa kao što se takvim govornicima može dogoditi neregularan pomak tipa **izboriti*, **prèbroditi*, mogao bi im se dogoditi i izgovor [dòduše]/[dòduše], [nãjednom]/[nãjednom] i sl. Ipak, kako je naša analiza pokazala da se i u normativnim rječnicima pronalaze kolebanja i dublete – iako užega raspona nego što se to događa u izgovornoj praksi – opravdano je potražiti i druge moguće razloge neregularnoga i neprestičnoga naglasnog pomicanja.

5.4. Utjecaj naglasnih pomicanja na semantiku

Na pravopisnome planu općenito, a posebno u hrvatskoj pravopisnoj tradiciji budući da je ona fonološko-morfonološka, uspostavlja se ponajprije odnos prema pravogovornome planu: za većinu pravopisnih tema način pisanja odmjerava se o vjernost prikaza izgovora (koja može biti veća ili manja). Sraz pravopisa i pravogovora na razini riječi / leksičkoj razini iznjedrio je u cjelini hrvatske pravopisne tradicije pitanje pisanja riječi sastavljeno i nesastavljeno. Zamjetno je da je to pitanje prisutno još od Kušarove rasprave o pravopisu (1889: 73–81) nadalje u svim suvremenim hrvatskim pravopisima. Još je Kušar upozorio da ortoepski kriterij nije pouzdan u određivanju pisanja riječi sastavljeno ili nesastavljeno te ističe semantički kriterij, udružujući ga u pojedinim primjerima s morfonološkim i sintaktičkim kriterijem (usp. i Badurina (2009: 129–131)). Što se tiče konkretnih pravopisnih pravila, „od Hrvatskoga pravopisa Ivana Broza iz 1892. godine, pa do istoimena pravopisa Stjepana Babića, Božidara Finke i Milana Mogušića iz 1971. godine, tzv. Londonca, **broj se sastavljeno pisanih jedinica redovito povećavao** [isticanja M. M. i E. R.]; još dalje na

¹³ Primjere ostvaraja navodimo prema opažajima u javnome govoru. U skladu s uobičajenom i prevladavajućom metodologijom u ortoepskim istraživanjima hrvatskoga jezika, opažaji su provedeni u govornome medijskom diskursu te u govornim žanrovima unutar akademskoga diskursa.

tom putu otišao je Anić-Silićev Pravopisni priručnik iz 1986. godine, koji sada slijedi i novo izdanje pravopisa istih autora” (Badurina 2001: 129–130). Izrazitiju dosljednost u pisanju riječi sastavljeno pokazao je i *Hrvatski pravopis* Matice hrvatske (autora Badurine, Markovića i Mićanovića, 2008.), dok je u nizu Babić-Finka-Moguševih (poslije Babić-Moguševih) pravopisa u posljednjem desetljeću 20. i prvome desetljeću 21. stoljeća sastavljeno pisanje primjenjivano znatno suzdržanije. Pravopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (2013.) pridružuje se razvojnome smjeru u tome području norme te je otvoren prema sastavljenome pisanju, doduše ne onom snagom kao Anić-Silićeve pravopisne knjige ili *Hrvatski pravopis* Matice hrvatske, ali ni suzdržanošću prisutnom u Babić-Finka-Moguševoj metodologiji. Razvitak hrvatske pravopisne norme u smjeru otvorenosti prema povećanom broju primjera koji se pišu / mogu pisati sastavljeno podupiran je semantičkim razlozima. Razlika između *Zašto se boriš?* i *Za što se boriš?*, *Pošto vozite putnike?* i *Po što vozite putnike?* te niza prijedložno-padežnih izraza i prijedloga ili priloga od njih tvorenih, poput *uz brdo* i *uzbrdo*, *u oči* i *uoči*, *do duše* i *doduše* i sl. ima semantičku osnovu, a pravopisni plan omogućio je njezin prikaz u pisanome jeziku. Navedeni su primjeri dakle minimalni parovi, ali samo na pravopisnoj razini. U pravogovoru, onome kakav je predvidjela kodificirana norma, riječ je o istozvučnicama: [zǎšto] je izgovor i primjera *zašto* i primjera *za što*, [ǔzbȳdo] je izgovor i priloga *uzbrdo* i prijedložno-imeničke sveze *uz brdo* itd. Pravopisni je plan u takvim slučajevima razlikovniji od pravogovornoga i semantički je doprinos pravopisnih pravila u komunikaciji ovdje veći od mogućnosti koje pružaju pravogovorna pravila. Daka-ko da se u iskazima uvijek može računati s kontekstom i da se stoga komunikacijska vrijednost spomenutih homofona ne mora potrti. No oslonac na kontekst tek je krajnja mjera jer zahtijeva od govornika više napora. Stoga je iskorištavanje pravopisne mogućnosti razlikovanja preneseno i na pravogovornu: izgovor [ǔzbȳdo] za *uzbrdo*, a [uzbȳdo] za *uz brdo* ne odgovara doduše kodifikaciji jer naglasak koji se može pomaknuti (i koji se prema kodificiranoj normi i mora pomaknuti) nije pomaknut, ali je takav izbor izgovora funkcionalan budući da je njime učvršćena semantička razlika između dviju jezičnih jedinica. Na isti se način i primjeru *do duše* [dodúšē] semantički suprotstavlja primjer *doduše*, koji suvremeni govornici većinom izgovaraju, kao što smo već spomenuli, s pomakom naglasaka suprotno kodificiranoj normi: [dödúše]/[dodúše]. Odnos uzusnih izgovora primjerā *uz brdo* i *uzbrdo* prema primjerima *do duše* i *doduše* analoške je naravi¹⁴: ako se radi o prijedložno-padežnome izrazu, on se piše nesastavljeno i izgovara bez naglasnih pomaka, a ako se radi o prijedlogu ili prilogu, on se piše sastavljeno i izgovara s naglasnim pomakom na prefiks.

¹⁴ O analoškome pomicanju naglasaka ulijevo v. Martinović 2014: 48–50.

6. Zaključak ili zašto je služenje pravopisa pravogovoru samo prividno (zapravo oba služe semantici)

U lingvistici i normativistici posve je jasan i prihvaćen pristup da je pravopisni plan ancila pravogovornome planu. Jedan i drugi plan međutim realizacije su jezika, u dvama medijima: govoru i pismu. Iako se obično naglašava skućenost pravopisnoga plana u odnosu na pravogovorni i ističe se da je zapisan govor lišen mnogih svojih vrijednosti, postoje i takvi slučajevi koji pokazuju postojanje veće razlikovnosti jezičnih jedinica u pisanome nego u govorenome jeziku. Upravo je veća razlikovnost na pravopisnome planu prijedložno-padežnih izraza s jedne te priloga i prijedloga tvorenih od tih izraza s druge strane izazvala neočekivanu pojavu u suvremenoj hrvatskoj jezičnoj ili govornoj zajednici. Premda je u mnogim jezikoslovnim osvrtima i znanstvenim istraživanjima utvrđena tendencija neprovođenja naglasnoga pomicanja na proklitiku u prijedložno-padežnim izrazima i govornici takav postupak smatraju neutralnim u standardu, u prijedlozima i prilozima koji su nastali od prijedložno-padežnih izraza govornici vrlo često provode naglasno pomicanje i na zakonit način [üžbr̩do], ali i na nezakonit [dòduše]/[dòduše]. Motivacija za takve naglasne izbore može se objasniti činjenicom da je u okviru pravopisne teme o pisanju riječi sastavljeno i nesastavljeno u pravopisnoj normi u svim hrvatskim knjigama više ili manje iskorištena mogućnost različita zapisivanja spomenutih jedinica: prijedložno-padežni izrazi pišu se nesastavljeno, a prilozima i prijedlozima tvorenim od njih pišu se sastavljeno (pravopisne se knjige pritom ne razlikuju u samome načelu, nego u provedbi načela u konkretnim primjerima, tj. u procjeni je li određen prijedložno-padežni izraz popriložen odnosno poprijedložen). Pri pisanju se stoga u svakome pojedinom slučaju pisanjem sastavljeno odnosno nesastavljeno jasno određuje radi li se o jednoj riječi ili o sintagmi. Na pravogovornome planu, prema kodificiranoj normi, ta razlikovnost nije vidljiva iz same riječi odnosno izraza, već se ona uspostavlja osloncem na kontekst. Govorna je zajednica u potrazi za načinom da se isti razlikovni funkcionalni odnos omogući i na pravogovornome planu provela specifičan analoški postupak kojim se učvrstila tendencija izbjegavanja naglasnih pomicanja u prijedložno-padežnim izrazima, a počela uspostavljati tendencija provedbe naglasnih pomicanja u prilozima i prijedlozima tvorenim od tih izraza. Tu su tendenciju, iako u manjem broju primjera, zabilježili i suvremeni rječnici. Premda bi se moglo učiniti da je u ovojme slučaju pravopisni plan utjecao na pravogovorni potirući prvenstvo govornoga jezika nad njegovom pisanom slikom, razlozi su za zamjenu smjera utjecaja upravo semantički i stoga jezično funkcionalni.

Popis pokrata:

- AŠR = *Anićev školski rječnik hrvatskoga jezika*. 2015. Novi Liber – Znanje. Zagreb.
HJP = Hrvatski jezični portal. <http://hjp.znanje.hr/>.
HJS = Barić, Eugenija i dr. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Pergamena – Školske novine. Zagreb.
RHJ = *Rječnik hrvatskoga jezika*. 2000. Ur. Šonje, Jure. Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga. Zagreb.
ŠR = *Školski rječnik hrvatskoga jezika*. 2012. Školska knjiga – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
VRH = *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. 2015. Školska knjiga. Zagreb.

Literatura:

- ANIĆ, VLADIMIR; SILIĆ, JOSIP. 1986. *Pravopisni priručnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Sveučilišna naklada „Liber”. Školska knjiga. Zagreb.
ANIĆ, VLADIMIR; SILIĆ, JOSIP. 2001. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Novi Liber – Školska knjiga. Zagreb.
ANIĆ, VLADIMIR. 2009. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Novi Liber. Zagreb.
Anićev školski rječnik hrvatskoga jezika. 2015. Prir. Badurina, Lada; Pranjko-
vić, Ivo. Novi Liber – Znanje. Zagreb.
BABIĆ, STJEPAN; FINKA, BOŽIDAR; MOGUŠ, MILAN. 1971. *Hrvatski pravopis*.
Školska knjiga. Zagreb.
BABIĆ, STJEPAN I DR. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga knji-
ževnog jezika* – Nacrti za gramatiku. HAZU i Nakladni zavod Globus. Zagreb.
BABIĆ, STJEPAN; HAM, SANDA; MOGUŠ, MILAN. 2005. *Hrvatski školski pravo-
pis*. Školska knjiga. Zagreb.
BABIĆ, STJEPAN; MOGUŠ, MILAN. 2010. *Hrvatski pravopis*. Školska knjiga. Zagreb.
BADURINA, LADA. 2001. Hrvatski pravopis na pragu novoga tisućljeća (Vla-
dimir Anić – Josip Silić, *Pravopis hrvatskoga jezika*, Novi Liber – Školska
knjiga, Zagreb 2001). *Fluminensia* 1–2. 126–132.
BADURINA, LADA. 2002. Počeci hrvatske pravopisne norme. Pogovor uz preti-
sak: Partaš, Josip. *Pravopis jezika ilirskoga*. Institut za hrvatski jezik i jezi-
koslovlje. Zagreb. 37–72.
BADURINA, LADA; MARKOVIĆ, IVAN; MIĆANOVIĆ, KREŠIMIR. ¹2007. ²2008. *Hr-
vatski pravopis*. Matica hrvatska. Zagreb.
BADURINA, LADA. 2009. Pravopisni nazori Marćela (Marcela) Kušara. U: Ku-
šar, M. *Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga (fonetičkom i eti-
mologijskom)*. Pretisak. Pergamena. Zagreb. 83–141.

- BADURINA, LADA; MATEŠIĆ, MIHAELA. 2011. Jezik i pravopis: teorijsko-metodološki pristup pravopisnom normiranju. *Croatica et Slavica Iadertina* VII/1. 17–31.
- BARIĆ, EUGENIJA I DR. 1979. *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
- BARIĆ, EUGENIJA I DR. ²1990. *Gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
- BARIĆ, EUGENIJA I DR. ²1997. *Hrvatska gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.
- BARIĆ, EUGENIJA I DR. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pergamena – Školske novine. Zagreb.
- BRABEC, IVAN; HRASTE, MATE; ŽIVKOVIĆ, SRETEN. ²1954. *Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
- BRABEC, IVAN; HRASTE, MATE; ŽIVKOVIĆ, SRETEN. ⁵1963. *Gramatika hrvatsko-srpskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
- BRABEC, IVAN. 1982. *Sto jezičnih savjeta*. Školske novine. Zagreb.
- BROZOVIĆ, DALIBOR. 1991. Fonologija hrvatskoga književnog jezika. U: Babić, Stjepan i dr. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika* – Nacrti za gramatiku. HAZU – Nakladni zavod Globus. Zagreb. 379–452.
- BROZOVIĆ, DALIBOR. 2007. *Fonologija hrvatskoga standardnog jezika*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
- BUZINA, TANJA. 1987. Ortoepska odstupanja u televizijskim dnevnicima. *Govor* IV/2. 153–162.
- CIPRA, FRANJO; KLAJČIĆ, ADOLF BRATOLJUB. 1944. *Hrvatski pravopis*. Zagreb.
- CIPRA, FRANJO; GUBERINA, PETAR; KRSTIĆ, KRUNO. 1998. [1942.]. *Hrvatski pravopis*. Artresor naklada. Zagreb.
- DELAŠ, HELENA. 2013. *Hrvatska preskriptivna akcentologija*. Pergamena. Zagreb.
- FERGUSON, CHARLES ALBERT. 1959., 1972. Diglossia. U: *Language and social context*. Ur. Giglioli, P. P. Penguin. Harmondsworth. 232–251.
- Hrvatski jezični portal. <http://hjp.znanje.hr/> (pristupljeno 5. svibnja 2016. godine.).
- Hrvatski pravopis*. 2013. Ur. Jozić, Željko. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- IVŠIĆ, STJEPAN. 1970. *Slavenska poredbena gramatika*. Školska knjiga. Zagreb.
- Jezični savjetnik s gramatikom*. 1971. Ur. Pavešić, Slavko. Matica hrvatska. Zagreb.
- KALOGJERA, DAMIR. 2009. Iz diglosijske perspektive. U: *Jezična politika i jezična stvarnost / Language Policy and Language Reality*. Ur. Granić, Jagoda. Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku. Zagreb. 551–558.
- KUŠAR, MARČEL. 1889. *Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga (fone-tičkom i etimologijskom)*. Dubrovnik.

- MARTINOVIĆ, BLAŽENKA. 2006. Odmaci od preskriptivne naglasne norme u hrvatskome standardnom jeziku. *Riječki filološki dani – Zbornik radova 6*. Rijeka. 247–259.
- MARTINOVIĆ, BLAŽENKA. 2014. *Na putu do naglasne norme – oprimjereno imenicama*. Hrvatska sveučilišna naklada – Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Zagreb.
- MATEŠIĆ, MIHAELA. 2009. Hrvatska ortoepija između norme i uzusa. U: *Jezični varijeteti i nacionalni identiteti*. Ur. Badurina, Lada; Pranjković, Ivo; Silić, Josip. Disput. Zagreb. 291–306.
- MATEŠIĆ, MIHAELA. 2014. Pravopis i tradicija: teorijsko-metodološki pristup jednome normativnom načelu u suvremenoj hrvatskoj pravopisnoj normi i praksi. *Riječki filološki dani – Zbornik radova 9*. Filozofski fakultet. Rijeka. 551–562.
- PARTAŠ, JOSIP. 1850. *Pravopis jezika ilirskoga*. [Pretisak. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb. 2002.].
- PRANJKOVIĆ, IVO. 2010. *Ogledi o jezičnoj pravilnosti*. Disput. Zagreb.
- Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika*. 1960. Matica hrvatska – Matica srpska. Zagreb – Novi Sad.
- RAMADANOVIĆ, ERMINA. 2012. *Sastavljeno i nesastavljeno pisanje u hrvatskome jeziku*. Doktorski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb. 811 str.
- Rječnik hrvatskoga jezika*. 2000. Ur. Šonje, Jure. Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga. Zagreb.
- SILIĆ, JOSIP; PRANJKOVIĆ, IVO. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.
- ŠKARIĆ, IVO I DR. 1987. Silazni naglasci na nepočestim slogovima riječi. *Govor IV/2*. 139–151.
- ŠKARIĆ, IVO. 1991. Fonetika hrvatskoga književnog jezika. U: Babić, Stjepan i dr. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika – Nacrti za gramatiku*. HAZU – Nakladni zavod Globus. Zagreb. 61–377.
- ŠKARIĆ, IVO. 2000. Č i Đ. *Govor XVII/2*. 1–28.
- ŠKARIĆ, IVO. 2002. Naglasci iz suprotstavljenih pravila. *Govor XIX/2*. 115–135.
- ŠKARIĆ, IVO. 2009. *Hrvatski izgovor*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.
- ŠKILJAN, DUBRAVKO. 1980. *Pogled u lingvistiku*. Školska knjiga. Zagreb.
- Školski rječnik hrvatskoga jezika. 2012. Školska knjiga – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- TRASK, ROBERT LAWRENCE. 2005. *Temeljni lingvistički pojmovi*. Benedikt Perak (prev.). Školska knjiga. Zagreb.
- VAROŠANEC-ŠKARIĆ, GORDANA. 2001. Poželjnost nekih kategorija izografnih naglasnih heterofona. *Govor XVIII/1*. 33–45.

- VAROŠANEC-ŠKARIĆ, GORDANA; ŠKAVIĆ, ĐURĐA. 2001. Neutralizacija kratko-uzlaznog i kratkosilaznog nalaska u suvremenom hrvatskom prihvaćenom izgovoru. *Govor XVIII/2*. 87–105.
- VAROŠANEC-ŠKARIĆ, GORDANA; VRBAN-ZRINSKI, KATARINA. 2004. Slušno prepoznavanje hrvatskih naglasaka. *Govor XXI/2*. 93–110.
- Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. 2015. Školska knjiga. Zagreb.
- VUKUŠIĆ, STJEPAN; ZORIČIĆ, IVAN; GRASELLI-VUKUŠIĆ, MARIJA. 2007. *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Nakladni zavod Globus. Zagreb.

Orthography influencing orthoepy: Old methodological issues and new challenges

Abstract

All contemporary Croatian books on orthography consider semantic shift that causes a distinction between prepositional phrase and preposition or the adverb derived from the same prepositional phrase. According to the orthoepic norms, both the prepositional phrases and the derived prepositions or adverbs should follow the same accentuation pattern, 'which turns them into homophones. Within the prepositional phrase the word accented by the short falling accent undergoes the norm rules of weakened or nonweakened shift of stress to the preposition. However, speakers generally tend not to shift the accent to proclitics, except with the adverbs or the prepositions derived from the prepositional phrases. When they do that, the accent shifts relate not only to the phrases containing a shortfalling accented word, but also to those containing a shortraising accented word (which is contrary to the rules). We argue that semantic reasons explain these accent shifts. At the level of orthography, prepositional phrases and the derived adverbs or the prepositions create minimal pairs that only differ in writing (spelling), the orthographic level becomes a dominant one. In other words, semantic contribution of the orthographic norms in communication exceeds the possibilities predicted by the orthoepic norm. Therefore, the orthographic possibility of differentiation is transferred to the orthoepic plan, and the choice of pronunciation that is contrary to the norm is functional, because it strengthens the semantic difference between two linguistic units.

Ključne riječi: hrvatski jezik, pravopis, pravogovorna norma, prijedložni izrazi, prijedlozi, priloz

Keywords: Croatian language, orthography, orthoepic norms, prepositional phrases, prepositions, adverbs

